

STRATEGJIA PËR AJËR TË PASTËR NË GOSTIVAR 2019

Kuptimi i problemit të ndotjes së ajrit

Në nivelin më rrënjësor, shëndeti dhe prosperiteti ynë varen nga shëndeti i mjedisit jetësor ku jetojmë. Prandaj duhet ta mbrojmë ajrin, ujin, tokën dhe ushqimin dhe të përdorim energji të pastër për shtëpitë dhe bizneset tona që ta mbrojmë shëndetin e mjedisit tonë natyror. Kjo vlen posaçërisht për cilësinë e ajrit. Ndotja e ajrit, që në Gostivar merr përmasa të helmimit të ajrit, është rreziku më i madh ekologjik për shëndetin e qytetarëve dhe mund të krahasohet me rreziqet më të mëdha ndaj shëndetit publik siç janë kanceri, sëmundjet e zemrës dhe mbipesha. Ndotja e ajrit na bën më të ndjeshëm ndaj infeksioneve respiratore dhe ndaj sëmundjeve tjera dhe realizimi i qëllimeve të caktuara në këtë dokument do të ndikojë në zvogëlimin e harxhimeve të lidhura me sëmundjet e shkaktuara ose të përkeqësuar nga ndotja e ajrit. Këtu duhet patjetër të përkujtohem se Gostivari nuk është komunë industriale dhe është shumë e papranueshme që ta ketë ajrin më të ndotur se vendet me industri të zhvilluar. Helmimi i ajrit që e përjetojmë nuk ka asnjë arsye ekonomike dhe nëse e kërkojmë atë do ta gjejmë në profitin e individëve të cilët i mbushin xhepat duke mos e rrespektuar ligjin për mbrojtje të mjedisit jetësor dhe standardet për cilësinë e ajrit. Ky helmim i ajrit e rrezikon në mënyrë të drejtpërdrejtë shëndetin dhe jetën e qytetarëve të komunës së Gostivarit.

Shtetet e zhvilluara e kanë detektuar herët se ndotja e ajrit është një problem i shkaktuar me ndezjen industriale të lëndëve djegëse dhe nga automjetet për transport, dhe kanë ndërmarr masa efektive për zvogëlimin e ndotjes. Në komunën tonë **fabrikat dhe deponia e mbeturinave janë burimet qendrore të ndotjes** dhe komuna, qeveria dhe industria duhet të bashkëpunojnë dhe ti mënjanojnë burimet kryesore të ndotjes. **Sipas ligjit aktual për mbrojtje të mjedisit jetësor komuna nuk ka shumë kompetenca, por duhet ti zbatojë kompetencat që i ka** dhe ti bëjë presion industrisë dhe qeverisë që ti përmbushin obligimet e veta për ruajtjen e mjedisit jetësor. Fabrikat janë të obliguara që të bashkëpunojnë në procesin e zvogëlimit të ndotjes së ajrit dhe në plotësimin e standardeve për mbrojtje të mjedisit jetësor dhe nëse nuk bashkëpunojnë në këtë drejtim duhet të merren masa më të ashpra duke përfshirë këtu kundërvatjet penale, gjobat financiare, mbylljen e përkohshme dhe sipas nevojës edhe të përhershme të fabrikave që nuk i plotësojnë standardet për ruajtje të mjedisit jetësor dhe paraqesin rrezik ndaj shëndetit dhe jetës së qytetarëve.

Komuna duhet të merret edhe me ndotësit e ajrit që lirohen gjatë prodhimit të ushqimit, ngrohjes së shtëpive, objekteve komunale, spitaleve, shkollave, sallave sportive, objekteve të ndryshme komerciale, dhe objekteve për prodhim. Këtu duhet të përmendet edhe ndotja e ajrit që shkaktohet gjatë pastrimit me tretës të ndryshëm. Prandaj komuna duhet të ketë një plan gjithpërfshirës për veprim ndaj këtyre ndotësve që e rrezikojnë shëndetin e qytetarëve.

Për shembull, përdorimi intenziv i shporetëve me dru jep një kontribut të rëndësishëm në ndotjen e ajrit me grimca – grimca të vogla të cilat hyjnë në mushkëri dhe në gjak dhe transportohen në tërë trupin dhe depozitohen në zemër, tru dhe organe tjera. Njësoj duhet të jemi syhapur dhe të mos lejojmë në komunën tonë të shiten dhe digjen peletë që përmbajnë vajra, llaqe dhe lëndë tjera djegëse që e ndotin ajrin me substanca të ndryshme të rrezikshme. Sikur edhe ndotësit tjerë,

grimcat mund të kenë ndikim afatshkurtër gjatë një dite të vetme me nivel të lartë të ndotjes ose ndikim afatgjatë lidhur me ekspozimin ndaj një niveli të ulët për një periudhë kohore të gjatë. Kjo strategji e përcakton qëllimin tonë që ta zvogëlojmë **koncentrimin momental maksimal** të grimcave **PM10** në komunën tonë në **100µg/m³** në vitin **2020** dhe **PM10** në **50µg/m³** në vitin **2021**.

Duhet të kontrollohet mirë edhe niveli i emisioneve të amoniakut nga bujqësia, sepse smogu në Gostivar mund të jetë pjesërisht i shkaktuar nga emisionet e amoniakut në bujqësi. Komuna duhet ta stimulojë kompostimin e mbeturinave organike dhe të sigurojë edhe mbledhjen pa pagesë të mbeturinave organike bujqësore, që bujqit mos të detyrohen ti djegin mbeturinat organike në fusha.

Për arritjen e kontrollit të ndotjes së ajrit komuna duhet të disponojë edhe me pajisje **mobile cilësore për matje të ndotjes së ajrit** me të cilat do të bëhet regjistrimi i ndotjes së ajrit dhe do të bëhet zbulimi i burimeve të ndotësve. Kjo strategji synon që të bëhet edhe presion për ndryshim të ligjit për mbrojtje të mjedisit jetësor me çka do të rriten edhe kompetencat ligjore të komunës në lidhje me mjedisin jetësor.

Strategjia për mbrojtjen e ajrit

Strategjia për ajër të pastër është një prej punëve më të rëndësishme që zhvillohet në tërë komunën tonë. Kjo strategji e ka për qëllim mbrojtjen e shëndetit të qytetarëve.

Strategjia e komunës për ajër të pastër është që të ketë bashkëpunim konstruktiv me industrinë, bizneset e vogla, qeverinë, organizatat joqeveritare ekologjike, sektorin shëndetësor dhe me qytetarët dhe kështu të bashkuar ta sigurojmë mbrojtjen e shëndetit publik dhe ta përmirësojmë gjendjen e mjedisit jetësor në komunën tonë.

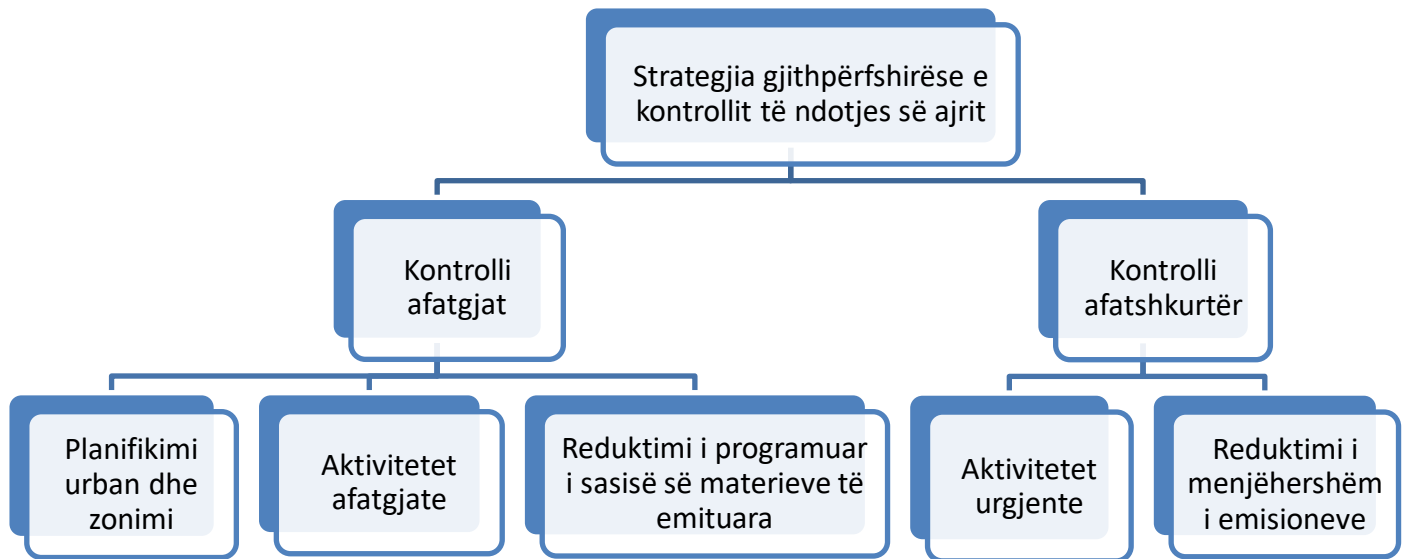
Gostivari me këtë strategji e përfiton mundësinë që të përcaktojë standardet e veta për mbrojtjen e natyrës dhe për cilësinë e ajrit, ujit dhe tokës. Komuna jonë mund ta merr një drejtim për mbrojtje të mjedisit jetësor, bazuar në metoda shkencore bashkëkohore, në aplikimin e ligjit ekzistues për mjedis jetësor dhe në presionin për miratimin e ndryshimeve ligjore të cilat do ta mundësojnë mbrojtjen maksimale të ajrit.

Kjo strategji për ajër të pastër e arsyeton nevojën për veprim kundër ndotësve të ajrit dhe e potencon nevojën për një vendosmëri të madhe të Kryetarit të komunës dhe të Këshillit komunal për përmirësim të cilësisë së ajrit. Caqet e caktuara në këtë dokument janë ambicioze sepse dëshirojmë ta bëjmë maksimumin e duhur për zvogëlimin e ekspozimit të qytetarëve ndaj ndotësve helmues si oksidet e nitrogjenit, amoniaku, ozoni, grimcat PM1, grimcat PM2.5, grimcat PM10, komponimet e ndryshme organike të avullueshme (jo-metan) dhe dioksidi i squfurit.

Në përgjithësi, qëllimi i i zvogëlimit të ndotjes së ajrit është arritja e standardeve të caktuara të cilësisë së ajrit (shif Figurën 1). Programet për zvogëlim të ndotjes së ajrit mund të ndahen në dy kategori:

Kontrolli afatgjatë dhe afatshkurtër (kontrolli i episodeve)

Kontrolli afatgjatë përfshin zbatimin e masave të miratuara ligjore për mbrojtje të ajrit dhe zbatimin e masave për efikasitet energjetik të amvisërive dhe bizneseve (që e zvogëlojnë sasinë e harxhuar të lëndëve djegëse për ngrohje). Kontrolli afatshkurtër (kontrolli i episodeve) i përfshin procedurat për ndërprerje dhe ngadalësim të ndotjes së ajrit që zbatohen (psh. disa orë ose ditë) në kushtet e pavolitshme të pashmangshme meteorologjike ose në rastet ekstreme të ndotjes. Një shembull i strategjisë afatshkurtër është procedura e mbylljes urgjente të ndotësve më të mëdhenj dhe/ose e zëvendësimit të lëndës djegëse që ndot shumë me një lëndë djegëse që ndot më pak.

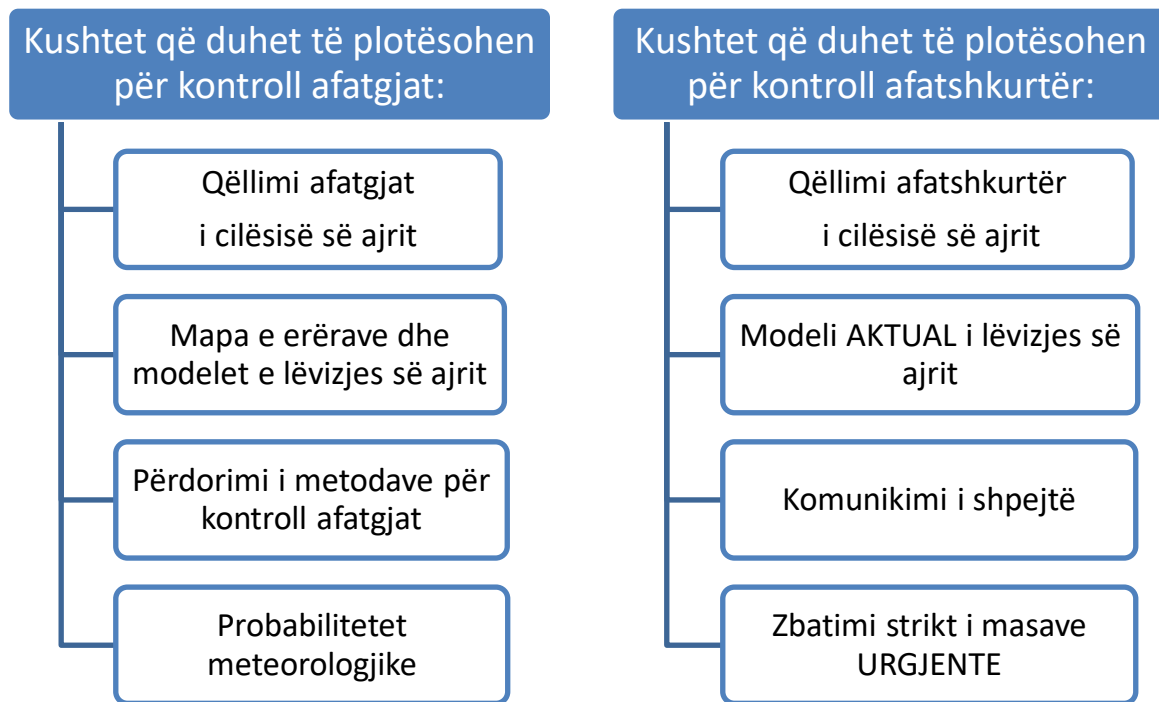

Figura 1. Elementet e strategjisë gjithpërfshirëse për kontroll të ndotjes së ajrit në komunën e Gostivarit

Figura 1. ilustron elementet e strategjisë gjithpërfshirëse për kontroll të ndotjes së ajrit, që përbëhet nga masat për kontroll afatgjat dhe afatshkurtër. Ndër të dy këto lloje të masave janë shënuar disa nga kushtet që duhet të plotësohen për vendosjen e strategjisë për kontroll. Qëllimi i cilësisë së ajrit për strategjinë afatgjate mund të dallojë nga qëllimi i strategjisë afatshkurtër. Për kontroll afatgjat, një qëllim tipik mund të jetë zvogëlimi i numrit të ditëve në vit kur koncentrimi i ndotjes së ajrit me një ndotës të caktuar e tejkalon një vlerë të caktuar. Nga ana tjetër, qëllimi i kontrollit afatshkurtër zakonisht është që koncentrimi maksimal momental i një ndotësi të caktuar të mbahet ndër një vlerë të caktuar.

Alternativat për politikat e zvogëlimit të ndotjes varen nga ajo a konsiderohen masat për kontroll afatgjat ose afatshkurtër. **Disa shembuj të politikave afatgjate për kontroll të ndotjes së ajrit janë:**

- Instalimi i filtrave dhe zbatimi i standardeve që e kufizojnë përmbajtjen e ndotësve në ajrin që del nga oxhaqet industriale.
- Dislokimi i ndotësve më të mëdhenj, së paku 15 km larg vendbanimeve.
- Kërkesa që veturat diesel më të vjetra se 5 vjet të largohen nga qarkullimi nëse nuk i plotësojnë standardet për mosndotje të ajrit dhe gjobimi i kompanive që bëjnë kontroll teknik nëse japin leje teknike për makina që nuk i plotësojnë standardet për mosndotje të ajrit.
- Kërkesa që edhe makinat e reja të plotësojnë standarde të caktuara për mosndotje të ajrit. Të gjitha makinat para regjistrimit ti nënshtrohen testit të ndotjes. Nëse nuk e plotësojnë

standardin për mosndotje mos të fillojë procedura e kontrollit teknik dhe e regjistrimit të makinës.

- Ndalesa e përdorimit të lëndëve të caktuara djegëse (naftë, thëngjill, mazot, plastikë, goma, vajra industriale ...) në shtëpi private, fabrika, punëtori private, ose termocentrale
- Vendosja e rregullave për zona me nivel shumë të ulët të ndotjes së ajrit (rreth shkollave, çerdheve, spitaleve, parqeve etj)
- Inkurajimi i përdorimit të veturave me rrymë ose me gaz natyror dhe përdorimi i veturave të tilla nga ana e komunës dhe institucionet shtetërore.
- Stimulimi i kompostimit të mbeturinave organike dhe mbledhja pa pagesë e mbeturinave organike.
- Klasifikimi dhe riciklimi i mbeturinave
- Mbrojtja fizike e deponisë rajonale dhe instalimi i sensorëve për alarmim në rast të zjarrit dhe i kamerave për vëzhgim të deponisë. Mbajtja e regjistrimit të personave që hyjnë dhe dalin nga deponia.

Kontrollet afatshkurtëra janë urgjente nga natyra dhe më të rrepta në krahasim me kontrollet afatgjate që zbatohen tërë kohën. Shembuj të strategjive afatshkurtëra janë:

- **Instalimi i matësve të ndotjes në oxhaqet e fabrikave** dhe ndotësve më të mëdhenj
- Ndalesa e qarkullimit për makinat dizel
- Ndalesa e qarkullimit për të gjitha makinat joelektrike
- Ndalesa e përdorimit të lëndëve të caktuara djegëse (psh. thëngjill, naftë, mazut, goma, plastika, vajra industriale etj.)
- Ndalesa e aktiviteteve të caktuara, si psh. djegia e gomave, plastikave, vajërave të ndryshme etj.
- Ndalesa e djegjies së shkureve dhe mbeturinave organike bujqësore në fusha (dhe stimulimi i kompostimit si masë afatgjate)
- **Ndalesa e menjëhershme e punës së ndotësve të mëdhenj.**

Qëllimi i sistemit të kontrollit afatshkurtër është mbikëqyrja e vazhdueshme e ndotjes së ajrit nëpërmjet të stacioneve matëse dhe të **matësve të instaluar nëpër oxhaqet e fabrikave dhe të gjithë burimeve më të mëdha të ndotjes së ajrit**, dhe duke u bazuar në këto matje dhe në parashikimet e motit, të rekomandohen veprime që duhet patjetër të ndërmerren nga ana e burimeve të ndotjes që të evitohen koncentrimet e rrezikshme të ndotësve.

Ndotja e ajrit mund të kontrollohet në nivelin shtetëror në disa mënyra, si psh. standardet për cilësinë e ajrit, taksat, lejet ekologjike, inspektionet, ligjet, kampanjat ekologjike, etj.

Figura 2 e tregon në mënyrë skematike një sistem të kontrollit në kohë reale të ndotjes së ajrit. Le ti shohim të gjitha pjesët e kontrollit. Ky kontroll e parasheh një sistem automatik për monitorim të burimeve më të mëdha të ndotjes. Në rast se emisionet e oxhakut i tejkalojnë standardet për emisione, fabrika ose oxhaku djegës automatikisht i zvogëlojnë proceset derisa të arrihet emisioni i gazrave të oxhakut ndër standardin e lejuar. Standardet e emisioneve i nënkuptojnë ata që janë të propozuara me këtë strategji për ajër të pastër. Pjesa tjetër e këtij kontrolli është një rrjet i stacioneve automatike për monitorim që i dërgojnë të dhënat e tyre deri

te një kompjuter qendror që i krahason leximet aktuale me vlerat “e rrezikshme” të cilësisë së ajrit. Një sistem i tillë nuk bazohet vetëm në matjet për ndërmarrjen e veprimit, sepse është shumë rëndë të arrihet niveli i sigurtë dhe i dëshiruar i cilësisë së ajrit pasi ndotësi ta arrijë nivelin e rrezikshëm. Prandaj kemi nevojë ta parashikojmë motin dhe cilësinë e ajrit së paku 3 deri 48 orë përpara, dhe të vendosim për ndërmarrjen eventuale të veprimeve duke e përdorur këtë informatë së bashku me sistemin për reagim ndaj ndotjes aktuale dhe mesatare 1 orëshe, 8 orëshe dhe 24 orëshe të ajrit.

Lexuesit të interesuar për studime të kontrollit afatshkurtër të ndotjes së ajrit ia rekomandojmë leximin e punimeve të Rossin dhe Roberts (1972), Kyan Seinfeld (1973), dhe Akashi dhe Kumamoto (1979).

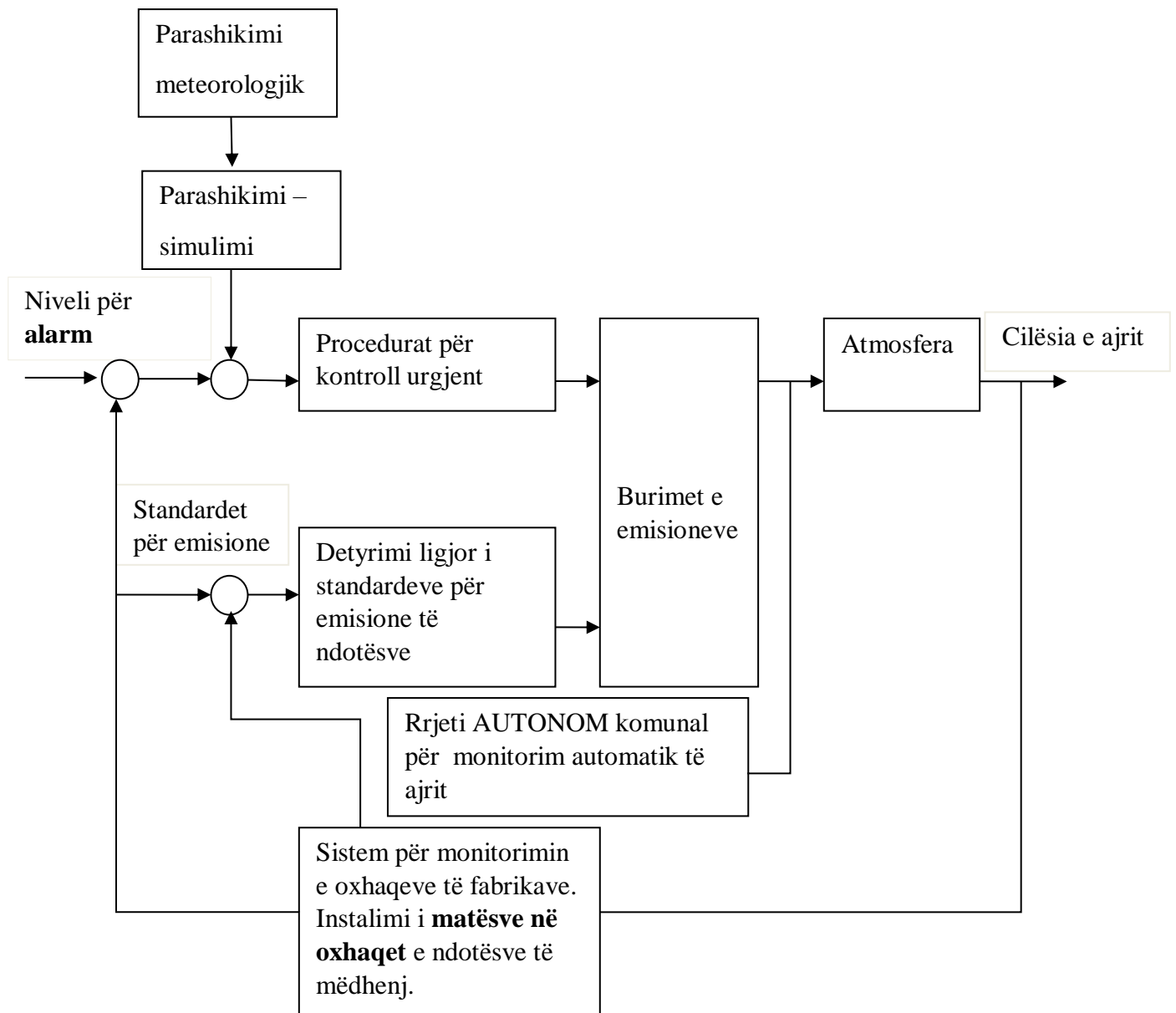

Figura 2. Elementet e sistemit të kontrollit në kohë reale të ndotjes së ajrit që përfshin regullimin automatik të burimeve të ndotjes bazuar në monitorimin atmosferik

REFERENCAT

AKASHI, H., and KUMAMOTO, H. "Optimal Sulfur Dioxide Gas Discharge Control for Osaka City, Japan," *Automatica*, 15,331-337 (1979).

BIRD, C. G., and KORTANEK, K. O. "Game Theoretic Approaches to Some Air Pollution Regulation Problems," *Socio-Econ. Plan. Sci.*, 8,141-147 (1974).

CASS, G. R. "Sulfate Air Quality Control Strategy Design," *Atmos. Environ.*, 15, 1227-1249 (1981).

CROKE, E. J., and BOORAS, S. G. "The Design of an Air Pollution Incident Control Plan," Air Pollution Control Assoc. Paper No. 69-99, 62nd APCA Annual Meeting, New York (1969).

DEJAX, P. J., and GAZIS, D. C. "Optimal Dispatch of Electric Power with Ambient Air Quality Constraints," *IEEE Trans. Autom. Control*, AC21, 227-233 (1976).

KaHN, R. E. "A Mathematical Programming Model for Air Pollution Control," *Sch. Sci. Math.*, 487-494 (1969).

KOHN, R. E. A Linear Programming Model for Air Pollution Control, MIT Press, Cambridge, MA (1978).

KYAN, C. P., and SEINFELD, J. H. "Determination of Optimal Multiyear Air Pollution Control Policies," *J. Dyn. Syst. Meas. and Control Trans. ASME*, G94, 266-274 (1972).

KYAN, C. P., and SEINFELD, J. H. "Real-Time Control of Air Pollution," *AIChE J.*, 19,579-589 (1973).

KYAN, C. P., and SEINFELD, J. H. "On Meeting the Provisions of the Clean Air Act," *AIChE J.*, 20, 118-127 (1974).

LAVE, L. B., and SESKIN, E. P. "Air Pollution and Human Health," *Science*, 169,723-733 (1970).

RIDKER, R. Economic Costs of Air Pollution: Studies in Measurement, Praeger, New York (1967).

ROSSIN, A. D., and ROBERTS, I. J. "Episode Control Criteria and Strategy for Carbon Monoxide," *J. Air Pollut. Control Assoc.*, 22, 254-259 (1972).

SCHWEIZER, P. F., "Determining Optimal Fuel Mix for Environmental Dispatch," *IEEE Trans. Autom. Control*, AC19, 534-537 (1974).

SEINFELD, I. H. *Atmospheric Chemistry and Physics of Air Pollution*, Wiley-Interscience, New York (1986).

SULLIVAN, R. L., and HACKETT, D. F. "Air Quality Control Using a Minimum Pollution-Dispatching Algorithm," *Environ. Sci. Technol.*, 7, 1019-1022 (1973).

TRIJONIS, J. C. "Economic Air Pollution Control Model for Los Angeles County in 1975-General Least Cost-Air Quality Model," *Environ. Sci. Technol.*, 8, 811-826 (1974).

Qëllimet strategjike

1. Urgjentisht të ndërpritet ndotja nga kompanitë që nuk punojnë sipas standardeve ligjore për mbrojtje të mjedisit jetësor dhe që nuk punojnë në pajtim me licencat A ose B të integruara ekologjike. Nëse për ndonjë kompani vërtetohet se nuk punon në pajtim me licencën A ose B të integruar për punë, të detyrohet pagesa e dënimit të paraparë për dënim në këto raste, të ndalohet urgjentisht puna e kompanisë dhe të nis procedura ligjore për marrje definitive të licencës për punë. Kompanive të tilla pastaj tu jepet leje pune vetëm në një lokacion jashtë vendbanimeve në një largësi minimale prej 15 km me kusht që edhe në lokacionin e ri ti plotësojë standardet ligjore për mbrojtje të mjedisit jetësor!
2. Urgjentisht të ndërpritet puna e kompanive që janë ndotës ose ndotës potencial të mjedisit jetësor që punojnë pa licencë A ose B të integruar ekologjike. Kompanitë që kanë shkaktuar ndotje të mjedisit të detyrohen ti ndërmarrin të gjitha masat e nevojshme për rehabilitimin e mjedisit jetësor dhe ti mbulojnë të gjitha harxhimet e lidhura me masat e nevojshme për rehabilitim të mjedisit jetësor të ndotur nga këto kompani. Kompanitë e tilla të mbyllën menjëherë dhe të nisen procedurat penale nëse ka bazë juridike dhe të detyrohen ti paguajnë dënimet e parapara me ligj.
3. Deri në vitin 2021 të gjithë kompanitë me licencë A të integruar të dislokohen nga Gostivari në një largësi minimale prej 15 km nga vendbanimet e komunës tonë dhe të marrin licencë vetëm nëse i plotësojnë të gjitha standardet e nevojshme për mbrojtje të mjedisit jetësor. Të mos lejohet që ndonjë kompani të punojë pa filtra dhe pa instalacionet tjera të nevojshme për mbrojtje maksimale të mjedisit jetësor.
4. Bashkëpunimi me të gjitha mediat me qëllim që helmimi i ajrit të bëhet më i dukshëm për qytetarët. Që ti kuptojnë më mirë problemet shëndetësore që janë pasojë e ndotjes së ajrit do të mbahen ligjerata dhe debate publike ku do të ftohen ekspertë shëndetësorë.
5. Organizimi i ligjeratave për mbrojtje të ajrit dhe të mjedisit jetësor nëpër çerdhe, shkolla dhe fakultete që të përfshihet cilësia e ajrit dhe e mjedisit jetësor edhe në edukimin e fëmijëve.
6. Formimi i një sistemi personal për porosi lidhur me cilësinë momentale të ajrit dhe me prognozë të cilësisë së ajrit, për qytetarët që dëshirojnë të marrin porosi të tilla në mobil, email ose facebook messenger. Kjo është një ndihmë e madhe për ata qytetarë që janë më të rrezikuar nga helmimi i ajrit.
7. Koncentrimi aktual (jo mesatar!) i grimcave PM10 prej $100\mu\text{g}/\text{m}^3$ të shpallet si nivel maksimal i pranueshëm për komunën e Gostivarit për vitin 2020. Të shpallet ALARM PUBLIK në çdo rast të tejkalimit të nivelit të pranueshëm të grimcave PM10 dhe të ndërmerren të gjitha masat e nevojshme për zbulimin dhe ndalesën e menjëhershme të ndotësit dhe/ose të ndotësve më të mëdhenj. Kjo shpallje tu dërgohet URJGENTISHT të gjitha mediave lokale dhe mediave tjera nëse shprehin interes. Në këto raste të kërkohen, zbulohen dhe mbyllën menjëherë kompanitë që nuk punojnë në pajtim me licencën për punë. Nisja urgjente e procedurave për dënim financiar të ndotësve dhe sipas nevojës edhe për ndjekje penale. Kur të regjistrohet koncentrimi i grimcave PM10 mbi $100\mu\text{g}/\text{m}^3$ në terren të dalin menjëherë (maksimum brenda 30 minutave) 2 ekupe për veprim urgjent – kërkim,

zbulim, mbyllje dhe dënim të kompanive dhe individëve që e ndotin ajrin. Këta ekipe duhet të përbëhen nga 1 polic, 1 inspektor të mjedisit jetësor komunal, 1 inspektor të mjedisit jetësor shtetëror, dhe sipas mundësisë 2 përfaqësues të organizatave joqeveritare ekologjike dhe gazetarë.

8. URGJENTISHT të formohet një Fond për ajër të pastër për komunën e Gostivarit prej 1.000.000 Euro. Komuna e Gostivarit duhet të ndajë 5% të këtyre mjeteve nga buxheti komunal, ndërsa pjesa tjetër duhet të kërkohet që ta sigurojë URGJENTISHT Qeveria e RVM. Arsyetimi: Këta mjete do të harxhohen për: rritjen e vetëdijes ekologjike të qytetarëve dhe kompanive që jetojnë dhe veprojnë në Gostivar, mbulimin e harxhimeve të ngrohjes dhe ushqimit të popullatës me të ardhura shumë të ulta ose pa të ardhura, për blerjen, instalimin dhe funksionimin e rrjetit komunal të matësve të ndotjes së ajrit (rrjetit të pavaru nga rrjeti i ministrisë për ambient jetësor), për procedura administrative dhe juridike kundër ndotësve më të mëdhenj dhe më të rrezikshëm, për mënjanimin e veturave, furgonave, autobusave dhe kamionave që edhe syri i dallon si ndotës të mëdhenj etj.
9. Ti bëhet presion Qeverisë që URGJENTISHT të fillojë procesi i decentralizimit fiskal dhe në këtë proces të ndahen mjetet e nevojshme për mbrojtje të mjedisit jetësor. Arsyetimi: ndotja e ajrit dhe mjedisit jetësor në Gostivar, por edhe në tërë territorin e RVM, paraqet një kërcënim serioz për shëndetin e qytetarëve dhe kërkon reagim urgjent. Reagimi tani për tani është tepër i vonuar, ndërsa kërcënimi nga helmimi i ajrit dhe i mjedisit jetësor është tepër serioz.
10. Të angazhohemi në realizimin e qëllimit të komunës që nga 1 Janari 2021 niveli maksimal momental i pranueshëm i grimcave PM10 të jetë $50\mu\text{g}/\text{m}^3$. Arsyetimi: Në rend të parë, asnjë nivel i ndotjes (lexo helmimit) nuk është pa pasoja për shëndetin d.m.th. edhe niveli i grimcave PM10 $50\mu\text{g}/\text{m}^3$ është i dëmshëm dhe i rrezikshëm për shëndetin.
11. Realizimi i "veprimeve lokale të targetuara" me qëllim të zvogëlimit të problemit në lagjet më 'problematike' siç janë lagjet problematike rreth Vardar Dollomit, Tullanës dhe deponisë për mbeturina.
12. Çdo vit të publikohet një raport për ndikimin e ndotjes së ajrit në shëndetin e qytetarëve që jetojnë në komunën tonë.
13. Ndalesa e menjëhershme e shitjes, qarkullimit dhe përdorimit të lëndëve djegëse që ndotin shumë si psh. gomat, plastikat, mazuti, llaqet e ndryshme, thëngjilli, peletat që përmbajnë llaqe dhe lëndë tjera djegëse etj.
14. Bashkësive lokale tu jepet përkahje dhe autorizim ligjor për veprim ndaj ndotësve të mjedisit jetësor.
15. Komuna ti përkrahë qytetarët dhe organizatat joqeveritare që e luftojnë ndotjen e ajrit dhe të mjedisit jetësor.
16. Edukimi i qytetarëve dhe personave juridikë për mënyrat e zvogëlimit të kontributit të tyre në ndotjen e ajrit.
17. Ndërmarrja e iniciativës politike për ndryshime në sistemin politik dhe juridik të RVM që do ta mundësojnë mbrojtjen e ajrit dhe mjedisit jetësor nga ky sulm biologjik dhe kimik që e përjetojmë sot. Këtu hyjnë propozimet për ndryshime ligjore dhe aktivitetet për gjetje të përkrahësve të këtyre ndryshimeve.